

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԵԶՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆԱՑՄԱՆ
ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հենրիետա Վ. Սուրիայան

Հայաստանի պետական բժշկական համալսարան, Երևան, ՀՀ

Հովհաննես Լ. Ջափարյան

«Տաթև» գիտակրթական համալիր, Երևան, ՀՀ

Ամփոփում

Նախաբան. Հոդվածը նվիրված է լեզվական համակարգի համասեռության մի մասնավոր դրսևորմանը՝ բառապաշարի մաքրությանը (բժշկագիտության լեզվի օրինակով) և դրա ապահովման նպատակով փոխառությունների հետևողական հայերենացման անհրաժեշտության խնդրին: Մեթոդներ և նյութեր. Հետազոտությունը կատարված է բժշկության ոլորտից վերցված հայերեն, անգլերեն և ռուսերեն համարժեք բառակազմական հարացույցների զուգադրական քննության եղանակով: Նյութը քաղված է բժշկագիտական բացատրական երկլեզու և բազմալեզու բառարաններից: Վերլուծություն. Բառակազմական հարացույցները տարբեր չափերով ու արդյունավետությամբ են իրականում տարբեր լեզուներում: Տարալեզու բառակազմական հարացույցների քննությունը ցույց է տալիս, որ հայերենը իր լեզվական համասեռության շնորհիվ կատարյալ է, ամբողջական, ինքնաբավ և ապահովում է հասկացական ու լեզվական համակարգերի համաձայնություն: Մինչդեռ ռուսերեն և անգլերեն հարացույցները իրենց անհամասեռության պատճառով թերի են (կան բաց վանդակներ), ոչ ճկուն, անմիօրինակ, երկիմաստություններով, համանուններով, կադապարից շեղվող ձևերով, անհարկի հոմանիշներով ու տարբերակներով լի: Թերություններն առաջանում են հիմնականում փոխառությունների հետևանքով: Արդյունքներ. Այս համեմատական քննությունը ցույց է տալիս, որ բժշկության, ինչպես և ցանկացած այլ բնագավառի եզրայնաբանություն, անհրաժեշտ է առավելագույնս հայերենացնել: Դրանից կշահեն հայոց լեզուն, Հայաստանի բժշկագիտության ոլորտն ու բժշկական կրթության համակարգը, հայախոս հանրու-

թյունը: Հեղինակների ներդրումը. Տարբեր լեզուների բառակազմական հարացույցների այսպիսի զուգադրական քննությունն էլ հենց հեղինակների ներդրումն է:

Բանալի բառեր՝ *հայոց լեզու, ռուսաց լեզու, անգլերեն, բառակազմական հարացույց, զուգադրական քննություն, բառակազմական կաղապար, համաձևություն, փոխառություն, պատճենում, լեզվի ինքնամաքում:*

Ինչպես հղել՝ Սուքիասյան Հ., Զաքարյան Հ. *Բժշկական եզրույթների հայերենացման անհրաժեշտությունը* // ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ»: Գյումրի: 2024: Հ. 1(27): 113-128 էջեր: DOI: 10.52971/18294316-2024.27.1-113

THE NECESSITY OF THE ARMENIZATION OF MEDICAL TERMS

Henrietta V. Sukiasyan

State Medical University of Armenia, Yerevan, RA

Hovhannes L. Zakaryan

"Tatev" Center of Research and Education, RA

Abstract

Introduction: The article is devoted to the study of the homogeneity of the linguistic system: the purity of the vocabulary (using the example of the language of medicine) and the need for consistent Armenization of borrowings in order to ensure this. **Methods and materials:** The research was carried out by the method of contrastive examination of Armenian, English and Russian equivalent word-formation paradigms taken from the field of medicine. The material is taken from explanatory bilingual and multilingual medical dictionaries. **Analysis:** The word-formative paradigms in different languages are implemented in different measures and effectiveness. A contrastive study of Armenian, English and Russian equivalent word-formative paradigms, taken from the field of medicine, shows that the Armenian language, thanks to its linguistic homogeneity, is a perfect, holistic, self-contained and provides an isomorphism of conceptual and linguistic systems. While the Russian and English paradigms due to heterogeneous are incomplete (there are gaps), inflexible, non-uniform, full of ambiguities, homonyms, unwanted synonyms and variants, and deviations from the word-formation models. Disadvantages are primarily a consequence of loan words. **Results:** This contrastive study shows that the terminology of medicine, like any other field, needs maximum Armenization. The Armenian language, the field of medicine and the medical education system of Armenia, and the Armenian-speaking community will benefit from this. **Authors' contribution:** This kind of contrastive examination of word-formation paradigms of different languages is the contribution of the authors.

Key words: *Armenian, Russian, English, derivational paradigm, comparative analysis, word-formation model, isomorphism, loan word, calque, language self-cleaning.*

Citation: Sukiasyan H., Zakaryan H. *The Necessity of the Armenization of Medical Terms*. // "Scientific Works" of SCAS NAS RA. Gyumri, 2024. V. 1(27). 113-128 pp.
DOI: 10.52971/18294316-2024.27.1-113

НЕОБХОДИМОСТЬ АРМЕНИЗАЦИИ МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ

Генриета В. Сукиасян

Государственный медицинский университет Армении, Ереван, РА

Оганес Л. Закарян

Научно-образовательный комплекс "Татев", Ереван, РА

Аннотация

Введение: Статья посвящена частному проявлению однородности языковой системы: чистоте лексики (на примере языка медицины) и необходимости последовательной арменизации заимствований для ее обеспечения. **Методы и материалы:** Исследование проводилось методом сопоставительного изучения армянских, английских и русских эквивалентных словообразовательных парадигм, взятых из области медицины. Материал взят из толковых двуязычных и многоязычных медицинских словарей. **Анализ:** Словообразовательные парадигмы в различных языках осуществляются в разной мере и разной эффективностью. Анализ разноязычных эквивалентных словообразовательных парадигм, взятых из сферы медицины, показывает, что армянский язык благодаря своей языковой однородности является совершенным, целостным, самодовлеющим и обеспечивает изоморфизм понятийных и лингвистических систем. В то время как парадигмы русского и английского языков из-за своей неоднородности являются неполными (имеются лакуны), негибкими, не единообразными, полны двусмысленностей, омонимов, нежелательных синонимов и вариантов, отклонений от словообразовательных моделей. Недостатки в основном являются следствием заимствований. **Полученные результаты:** Этот сопоставительный анализ показывает, что терминология медицины, как и любой другой области, нуждается в максимальной арменизации. От этого выиграют армянский язык, сфера медицины и система медицинского образования Армении, армяноязычная община. **Вклад авторов:** Такого рода сопоставительное исследование словообразовательных парадигм разных языков является вкладом авторов.

Ключевые слова: армянский язык, русский язык, английский язык, словообразовательная парадигма, сопоставительный анализ, словообразовательная модель, изоморфизм, заимствование, калька, самоочистка языка.

Цитирование: Сукиасян Г, Закарян О. *Необходимость арменизации медицинских терминов.* // «Научные труды» ШЦАИ НАН РА. Гюмри, 2024. Т. 1(27). 113-128 сс.
DOI: 10.52971/18294316-2024.27.1-113

ՆԱԽԱԲԱՆ. Հոդվածը նվիրված է լեզվական համակարգի համասեռության մի մասնավոր դրսևորմանը՝ բառապաշարի մաքրությանը (բժշկագիտության լեզվի օրինակով) և դրա ապահովման նպատակով փոխառությունների հետևողական հայերենացման անհրաժեշտության խնդրին:

Հոդվածում հայերեն, անգլերեն և ռուսերեն բառակազմական հարացույցներից բաղադրված մի քանի համարժեք եզրույթային մանրահամակարգերի զուգադրությամբ փորձ է արվում պարզելու իմաստային ընդհանրական կաղապարների ու դրանց բառային իրացումների համաձևության (իզոմորֆիզմի), բառակազմական միջոցների կիրառման արդյունավետության, հարացույցների ներքին համակարգվածության աստիճանը

նշված լեզուներում: Քննարկվում են նաև եզրույթաշինության այն սկզբունքները, որոնք ապահովում են մանրահամակարգերի համաձևությունը, միասնականությունը, միանշանակությունը:

Հետազոտությունը կատարված է բժշկության ոլորտից վերցված հայերեն, անգլերեն և ռուսերեն համարժեք բառակազմական հարացույցների զուգադրական քննության եղանակով: Նյութը քաղված է բժշկագիտական բացատրական երկլեզու և բազմալեզու բառարաններից [1: 3: 4: 5: 10: 11]:

Հետազոտության ընթացքը և արդյունքները

Աշխարհում կան բազմաթիվ լեզուներ՝ զարգացման տարբեր մակարդակներով: Ամեն լեզու մի բարդ համակարգ է՝ իր օրինաչափություններով, առանձնահատկություններով: Լիարժեք կարող են կիրառվել այն լեզուները, որոնք առավել զարգացած են և ունեն առավել համասեռ համակարգ:

Որևէ տեղեկույթ մի լեզվից մյուսը փոխանցելու համար կատարվում է թարգմանություն: Լեզվի համասեռությունը պահպանելու նպատակով թարգմանությունը պետք է կատարվի լիարժեք, այսինքն՝ ամբողջ խորությամբ, մինչև վերջին բառը: Լիարժեք թարգմանությունը դյուրին գործ չէ: Հարկ է լինում հաճախ ստեղծել նոր բառեր, կիրառել բառակազմական ու քերականական նորանոր հնարքներ:

Հատկապես բառաստեղծումը պահանջում է լուրջ ջանքեր և մեծ հմտություն: Դրանց անբավարարության դեպքում թարգմանությունը լինում է ոչ լիարժեք, մի շարք բառեր թարգմանվելու փոխարեն տառադարձվում են: Այս կերպ թարգմանության լեզուն թարգմանվող լեզվից կատարում է փոխառություններ, որոնք կարող են լինել դիպվածային (մեկանգամյա) կամ բազմակի օգտագործման: Վերջիններս երկարատև գործածության դեպքում կարող են դառնալ տվյալ լեզվի բառապաշարի բաղադրիչ:

Սակայն փոխառությունները, որպես կանոն, լինում են ժամանակավոր (*ռեկրուցիա, սիստեմ, աբիտուրիենտ, արոնենտ, ալգորիթմ, ամնիստիա, բազաժ, օնլայն, լոմբարդ* են)՝ մինչև տվյալ լեզվի միջոցներով համարժեք նորակազմության ստեղծումն ու տարածումը (*հեղափոխություն, համակարգ, դիմորդ, բաժանորդ, քայլաշար, համաներում, ուղեբեռ, առցանց, գրավատում*):

Փոխառությունը կարող է լինել ոչ միայն թարգմանչի թերացման, այլև լեզուների կենդանի շփման, երկլեզվության հետևանք, երբ օտար բառը այնքան ծանոթ է դառնում լեզվակիրներին, որ ազատ գործածվում է նաև նրանց լեզվում: Սակայն լեզուների շփումն էլ հարատև երևույթ չէ, և լեզվավիճակի փոփոխության դեպքում փոխառությունները, որպես կանոն, դառնում են հնաբանություններ ու դուրս մղվում փոխառու լեզվից (*բեզարել, դուշման, դոնադ, խաբար, խովլաթ, դոստ, վախտ, զավտրիկ, ուժին, պերերիվ* են):

Լինում են նաև մշակութային փոխառություններ, երբ նորահայտ երևույթը կամ նոր ապրանքը իր նորաստեղծ անվան հետ տարածվում է այլ լեզվական հանրությունում (*ստադիոն, իկեբանա, կոնպյուտեր, պրինտեր, սլայդ, սամակատ* են) մինչև այս կամ այն լեզվում սեփական համարժեք նորակազմության ստեղծումը (*մարզադաշտ, ծաղկահարդարում, համակարգիչ, տպիչ, սահիկ, ինքնագնաց*):

Լինում են նաև լեզվամշակութային նորաձևությամբ պայմանավորված փոխառություններ, որոնք առժամանակ գործածվում են, մինչև հնաձև դառնալը և լեզվից դուրս մղվելը (*պրիվետ, նիուժելի, խոխմա, նագլի, սյուրպրիզ, չառ, բայ-բայ, օքեյ, լանչ, թոփ, հիթ, ռեյթինգ, իմիջ, մեսիջ, էքսկլյուզիվ, սուպեր* են):

Փոխառությունները հաճախ էլ ունենում են քաղաքական պատճառներ: Կայսերապետական ծավալապաշտ տերություններն ու ազգերը իրենց լեզուները տարածելու նպատակով կիրառում են հատուկ լեզվաքաղաքականություն, որի դրսևորումներից է իրենց լեզուներից կատարվող փոխառությունների խրախուսումն ու պարտադրումը ենթակա լեզուներին: Համապատասխան երկարատև քարոզչությունը ենթակա լեզուների կրողներին և հատկապես լեզվագետ մասնագետներին (թարգմանիչներին, լեզվաբաններին) հաճախ դարձնում է այնքան մոլորված ու օտարամոլ, որ նրանք վերածվում են ծավալապաշտ լեզուների և դրանցից կատարվող փոխառությունների անկեղծ ջատագովների՝ չգիտակցելով, որ այդպիսով գործում են սեփական լեզվի շահերի դեմ:

Ահա թե ինչու կայսերական բռնատիրության ենթարկված ժողովուրդների մեջ բավական մեծ թիվ են կազմում օտար, հատկապես կայսերական լեզուներից (ռուսերենից, անգլերենից են) փոխառությունների կողմնակիցները: Նրանք իրենց արդարացնելու համար շահարկում են կայսերական քարոզչությունից յուրացրած մի շարք ձեռնարկական (մանիպուլատիվ) հնարքներ, մասնավորապես «մաքրամոլություն» և «միջազգային բառ» քաղաքական հակազդիտական պիտակները: Դրանցից առաջինով փորձում են վարկաբեկել լեզվական համակարգի համասեռությունը պահպանել ջանացողներին, երկրորդով արդարացնում են իրենց օտարամոլ դիրքորոշումը:

Ահա այս ներքին՝ հինգերորդ շարասյունն է, որ պարբերաբար ելույթներ է ունենում փոխառությունների հայերենացման դեմ: Նրա, այսպես կոչված, փաստարկները ամբոխավարական ու ամբոխահաճ են և առավելապես հիմնված վատ սովորույթի պահպանման բնագծական ձգտման վրա: Այսինքն՝ տվյալ պահին գործում ու տարածված փոխառություններին ընտելացած անհատներն ու մասնագիտական հանրությունը հաճախ ծուլանում ու զլանում են հայերեն նոր բառեր սովորել և գերադասում են պահպանել լեզվական այն ճահիճը, որի մեջ են իրենք: Օրինակ՝ մարզիկները, վարորդները, հեռուստաաշխատողները, ծրագրավորողները ունեն օտարաբանություններով խճողված մասնագիտական ժարգոններ, որոնցից հրաժարվելու համար ջանքեր են պետք, և բնական է նրանց դիմադրությունը: Թեև պետք է նկատել, որ նրանց գրավոր և պաշտոնական-հրապարակային խոսքը անհամեմատ մաքուր է լինում: Նրանք մեծ մասամբ գիտեն իրենց գործածած օտարաբանությունների հայերեն համարժեքները, սակայն բավականաչափ ընտելացած չեն դրանց, որպեսզի լիովին հրաժարվեն օտարաբանություններից:

Սակայն հայ լեզվական հանրության մեջ կա նաև դրան հակադիր մեկ այլ բնագոյ, որը պայմանավորված է հայերենի ինքնամաքրման համակարգային միտումով: Ընդհանրապես բնության և հասարակության մեջ ամեն համակարգ ձգտում է լինել համասեռ՝ օտարածին տարրերից զերծ: Դա համընդհանուր օրենք է, որ այս կամ այն չափով գործում է նաև լեզվական համակարգերում:

Լեզուների հատկապես բառապաշարը բաց ու խոցելի համակարգ է և վերոհիշյալ պատճառներով հաճախ է ենթարկվում արտաքին հարձակումների ու ներխուժումների: Անտեր լեզուները դրա հետևանքով հաճախ խեղճանում են, ճնշվում ու ի վերջո մեռնում: Մինչդեռ սեփական արժեքները գնահատող ու հարգող ազգերն ու պետությունները հատուկ լեզվաքաղաքականություն են մշակում և կառույցներ ստեղծում իրենց լեզվի համասեռությունն ու ինքնատիպությունը պահպանելու նպատակով: Այդպիսի երկրներ են, օրինակ, Ֆրանսիան, Ֆինլանդիան, Չեխիան, Ճապոնիան, Թուրքիան:

Հայ իրականության մեջ էլ մշտապես եղել է գրական լեզուն անադարտ պահելու ձգտումը: Պետականության առկայության դեպքում դա նաև սահմանակարգային (ինստիտուցիոնալ) բնույթ է ստացել: Օրինակ՝ 5-րդ դարում մի խումբ գիտնականներ հատուկ ջանքեր էին գործադրում հայերենի բառակազմական համակարգը զարգացնելու, այլ ժողովուրդների գիտական միտքը մաքուր հայերենով արտահայտելու ուղղությամբ: Արդյունքում մշակվեց ու հարստացավ հատկապես նախածանցների ենթահամակարգը, ստեղծվեցին ու կիրառության մեջ դրվեցին մեծ թվով հայերեն նորակազմություններ (*ապացույց, առձեռն, արտադրյալ, բաղաձայն, դերանուն, բացատրել, գերազանց, ենթադրել, հակադիր, համադաս, մակարդակ, հարատև, նախագիծ, ներգործել, շաղկապ, շարունակ, պարագա, ստորաքարշ, վաղեմի, վերլուծել, տարածել, տրամադրել, փոխանցել* ևն): Չնայած լեզվաշինական այդ դպրոցը նոր ժամանակներում կոչվեց *հունաբան* [12, էջեր 75-86], սակայն դա ըստ էության ամենաարդյունավետ հայկաբան դպրոցն է, որ մենք երբևէ ունեցել ենք: Այժմ էլ՝ խորհրդային տարիներից ի վեր, գործում են պետական հատուկ կառույցներ և հաստատված սկզբունքներ հայերենի մաքրությունն ու ինքնատիպությունը պահպանելու և զարգացնելու նպատակադրումով [8]: Իսկ 1993-ից սկսած՝ ունենք լեզվական օրենսդրություն: Հետևաբար հայերեն խոսքում հայերեն բառի անհարկի փոխարինումը օտար համարժեքով ոչ միայն անհավատարմություն է ազգային արժեքներին ու պետական խորհրդանիշ հայոց լեզվին, այլև օրինազանցություն է «Լեզվի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջների առումով:

Հատկանշական է մեր իրականության մեջ առկա լեզվամաքման վերոհիշյալ բնագոյը, որ դրսևորվում է հատկապես գրավոր լեզվում ու գրական խոսքում օտարաբանություններից խուսափելու ձգտման ձևով: Իհարկե, սա վիճակագրական օրինաչափություն է. միաժամանակ կան թե՛ լեզվի մաքրության ջատագովներ, թե՛ օտարամուլներ: Սակայն ընդհանուր առմամբ նկատելի է հայերենի ինքնամաքման միտումը, որի շնորհիվ շարունակաբար հայացվում են բազմաթիվ փոխառություններ, զանգվածաբար կանխվում է շատ ու շատ օտար բառերի ներթափանցումը մեր լեզվի մեջ: Արդյունքում մեր գրական լեզուն աչքի է ընկնում իր համասեռությամբ ու ինքնատիպությամբ:

Սակայն լեզուն անընդհատ փոփոխվող ու զարգացող համակարգ է, և նրա անխաթարությունը պահպանելու զգոնությունը երբեք չպետք է կորցնել: Չնայած կիրառվող ջանքերին՝ վերոհիշյալ պատճառներով մեր բառապաշարում կան ու շարունակում են հայտնվել փոխառություններ, որոնք սպասում են հայերենացման իրենց հերթին: Եվ քանի որ դրանց ընտելացած անձինք հաճախ ընդվզում են հայերենացման այդ բնական գործընթացի դեմ, երբեմն էլ խոչընդոտում այդ ընթացքը, ուրեմն կարիք կա ևս մեկ ան-

գամ հիմնավորելու մեր լեզվի բառապաշարի հայերենացման անհրաժեշտությունը բժշկական եզրույթների օրինակով:

Բժշկության և ընդհանրապես առողջապահության ոլորտի բառապաշարը հատումներ ունի կենսաբանության, մասնավորապես կազմախոսության, բնախոսության, կենդանաբանության, բուսաբանության, ծագումնագիտության (գենետիկայի), հոգեբանության, մարմնակրթության, սննդաբանության, ինչպես նաև տարրաբանության (քիմիա) և գործիքաբանության հետ:

Բժշկագիտության մի բավական ընդարձակ ու բազմակիրառելի ենթաոլորտ է դեղագիտությունը: Դեղերը՝ որպես նյութեր, ունեն իրենց տարրաբանական կամ բուսաբանական անվանումները: Մակայն հանրությունը դեղերը տեսնում է հիմնականում որպես ապրանքներ, որոնցից ամեն մեկն ունի իր ապրանքային անվանումը: Վերջինս փաստորեն հատուկ անուն է, ենթակա չէ թարգմանության և ընդամենը կարող է տառադարձվել: Քանի որ մեր իրականության մեջ դեղերի մեծ մասը ներմուծված է, դրանց անվանումները օտարալեզու են՝ հիմնականում կազմված հունալատինական բաղադրիչներով, և տպավորություն է ստեղծվում, թե բժշկության ոլորտում գերիշխում են փոխառությունները: Մինչդեռ իրականությունն այլ է: Եթե մի կողմ թողնենք դեղերի ապրանքային անվանումները, ապա մնացած ենթաոլորտներում գերիշխում են հայերեն բառերը: Ավելին, գործում են բառակազմական կաղապարներ, ածանցներ, ածանցակերպներ, արմատներ, որոնցով արդյունավետորեն սերվում են բառակազմական հարացույցներ, որոնք աչքի են ընկնում իրենց համասեռությամբ, կանոնավորությամբ, խիստ օրինաչափությամբ, խնայողությամբ, ճկունությամբ, ընկալելիությամբ, թափանցիկությամբ, ինքնաբավությամբ: Ահա այդպիսի հարացույցի մի նմուշ (տե՛ս Աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1. Բժշկագիտական եզրույթների հարացույցի նմուշ (հայերեն)

յարդ	յարդաբորբ	յարդախտ	յարդաբան	յարդախտաբան	յարդաբույժ
երիկամ	երիկամաբորբ	երիկամախտ	երիկամաբան	երիկամախտաբան	երիկամաբույժ
արգանդ	արգանդաբորբ	արգանդախտ	արգանդաբան	արգանդախտաբան	արգանդաբույժ
արյուն	-	արյունախտ	արյունաբան	արյունախտաբան	արյունաբույժ
ուղեղ	ուղեղաբորբ	ուղեղախտ	ուղեղաբան	ուղեղախտաբան	ուղեղաբույժ
նյարդ	նյարդաբորբ	նյարդախտ	նյարդաբան	նյարդախտաբան	նյարդաբույժ
երակ	երակաբորբ	երակախտ	երակաբան	երակախտաբան	երակաբույժ
սիրտ	սրտաբորբ	սրտախտ	սրտաբան	սրտախտաբան	սրտաբույժ
թոք	թոքաբորբ	թոքախտ	թոքաբան	թոքախտաբան	թոքաբույժ
հոդ	հոդաբորբ	հոդախտ	հոդաբան	հոդախտաբան	հոդաբույժ
մաշկ	մաշկաբորբ	մաշկախտ	մաշկաբան	մաշկախտաբան	մաշկաբույժ
մկան	մկանաբորբ	մկանախտ	մկանաբան	մկանախտաբան	մկանաբույժ

Առաջին սյունակում հայերենի հիմնական բառազանձին պատկանող պարզ բառեր են, մյուսներում՝ դրանցից կանոնավորապես սերած ածանցյալներ՝ բարդ, ածանցավոր և բարդ ածանցավոր եզրույթներ: Կարևորն այն է, որ կաղապարը միասնական է, և դրանից մազաչափ անգամ շեղում չկա: Կա միայն մեկ բաց վանդակ, դա էլ այն պատճառով, որ համապատասխան *արյունաբորբ* հիվանդություն գոյություն չունի: Հարացույցում ամեն ինչ համակարգված է, համասեռ ու կանոնավոր: Բոլոր բառերը փոխկապակցված են ոչ

միայն իմաստով, այլև ձևով ու կառուցվածքով: Դրանք ինքնըստինքյան բխում են մեկը մյուսից և հատ-հատ հիշվելու կարիք չունեն: Այս 72 բառին տիրապետելու համար պետք է իմանալ ընդամենը բառակազմական մեկ կաղապար, 12 արմատ և 5 ածանցակերպ:

Աղյուսակ 2. Բժշկագիտական եզրույթների հարացույցի նմուշ (ռուսերեն)

печень	гепатит	гепатоз, гепатопатия	гепатолог	гепатопатолог	гепатотерапевт
почка	нефрит	нефроз, нефропатия	нефролог	нефропатолог	нефротерапевт
матка	метрит	метроз, метропатия	-	метропатолог	метротерапевт
кровь	-	гематопатия, гематоз, гемопатия	гематолог	гематопатолог	гемотерапевт
мозг	энцефалит	энцефалоз, энцефалопатия	энцефалолог, невролог	энцефалопатолог	энцефалотерапевт
нерв	неврит	невроз, невропатия	невролог	невропатолог, нейропатолог	нейротерапевт <i>невроотерапевт</i>
вена	флебит	венопатия, варикоз	флеболог, венолог	венопатолог, флебопатолог	флеботерапевт, венотерапевт
сердце	кардит	кардиоз, кардиопатия	кардиолог	кардиопатолог	кардиотерапевт
легкое	пневмония, пневмонит, пульмонит	пульмопатия, пневмопатия	пульмонолог, пневмонолог, пневмолог	пневмопатолог, пульмопатолог	пульмотерапевт, пневмотерапевт
сустав	артрит, ревматизм	артроз, артропатия	артролог	-	-
кожа	дерматит	дерматоз, дерматопатия	дерматолог	дерматопатолог	дерматотерапевт
мышца	миозит	миопатия	миолог	миопатолог	миотерапевт

Այժմ պարզենք վիճակը ռուսերենում (տե՛ս Աղյուսակ 2): Այստեղ առաջին պլուսակում նույնպես ռուսերենի հիմնական բառազանձին պատկանող պարզ բառեր են: Սակայն մյուս պլուսակներից ոչ մեկում դրանցից սերած բառեր չկան: Բոլորը հունալատիական բաղադրիչներով կազմություններ են՝ երբեմն մասամբ ռուսերենին հարմարեցված (гепатография են): Միայն երկրորդ պլուսակում որպես հոմանիշներ կարող են լինել ռուսերեն բառակապակցություններ (воспаление печени են), ինչպես հայերենում (*լյարդի բորբոքում* են)՝ այն տարբերությամբ, որ *լյարդաբորբ*-ը *լյարդի բորբոքում*-ի սեղմված՝ համադրական տարբերակն է՝ նույն արմատներով, իսկ ռուսերենում гепатит-ը ձևային ոչ մի կապ չունի с воспалением печени-ի հետ: Փաստորեն կա կտրուկ խզում առաջին պլուսակի ռուսերեն համագործածական բառերի և մնացած եզրույթների միջև: Սա մեծ թերություն է հայերենի համեմատ: Եթե հայերենում բոլոր եզրույթները թափանցիկ և ինքնըստինքյան հասկանալի են առաջին պլուսակի հայերեն համագործածական բառերի վրա հիմնված լինելու շնորհիվ, ապա ռուսերենում այդ միասնությունն ու թափանցիկությունը չկան: Փոխառյալ հիմքի վրա կազմված եզրույթները ոչ թե անգիր հիշելու,

այլ գիտակցաբար ճանաչելու համար պետք է իմանալ, օրինակ, որ гепатит բառը կազմված է լատիներեն hepar «յարդ» բառի սեռական հոլովի hepatitis ձևի hepat- հիմքից (կամ հունարեն ἥπαρ «յարդ» բառի սեռական հոլովի ἥπατος ձևի ἥπατ- հիմքից) և «բորբոքում» նշանակող -ит ածանցից, որը նույնպես փոխառություն է լատիներենից (-itis), դա էլ իր հերթին՝ հունարենից, որտեղ նշանակել է «-ային»՝ «վերաբերող»: Այս ամենը իմանալու համար բժիշկներին լատիներեն են սովորեցնում, այսինքն՝ ռուսերեն իմանալը բավարար չէ, պետք է ևս մեկ լեզու սովորել այսպիսի փոխառյալ եզրույթները հասկանալու համար, քանի որ ռուսաց լեզվի համակարգի մեջ ներմուծված է այդ համակարգի համասեռությունը խախտող մի օտար ենթահամակարգ: Հայերենն իր համակարգի համասեռության շնորհիվ երկրորդ՝ օգնական լեզվի կարիք չի զգում, և սա մեծագույն առավելություն է (որը, ցավոք, ոչ բոլորն են գիտակցում): Սա նշանակում է, որ հայերեն եզրույթները ճանաչելիության և գիտակցման առումով մատչելի են ոչ միայն բժշկական կրթություն ստացածներին, այլև ցանկացած գրագետ հայախոսի: Ուրեմն հայերենը ժողովրդավար լեզու է՝ ռուսերենի, անգլերենի և մի շարք այլ լեզուների համեմատ, որոնցում խիստ անջրպետներ կան բառապաշարի մասնագիտական և համագործածական շերտերի միջև, և մասնագիտական լեզուները նեղ մասնագետների մենաշնորհն են, մինչդեռ հայերենում մասնագիտական մաքուր հայերեն տարբերակները բավական հանրամատչելի են:

Ռուսերեն այս հարացույցը այլ թերություններ էլ ունի: Շատ են անհարկի տարբերակները, որոնք երբեմն փորձ է արվում իրարից սահմանազատելու (гепатоз / гепатопатия նն), սակայն անհետևողականորեն և անհաջող, որի պատճառով մի շարք բառաձևեր գրեթե անգործածական են (метроз, энцефалоз, кардиоз նն) կամ հարացույցային իմաստից շեղված (гематоз, варикоз նն): Անզամ կան բաց վանդակներ: Կան բառակազմական կաղապարից շեղումներ (пульмонит՝ փոխանակ пульмит-ի, миозит՝ փոխանակ миит-ի նն): Երբեմն անհարկի փոխվում է բառակազմական հիմքի արմատը (флебрит, բայց венпатия), կամ առաջանում են զուգաձևեր (флеболог//венолог, пневмонит//пульмонит, невропатолог//нейропатолог նն): Հստակ չեն վերջին երեք սյունակների իմաստային և գործառական սահմանները, որի պատճառով մի շարք բառեր մնում են անգործածական՝ փոխարինվելով հարևան սյունակի լծորդ ձևով (энцефалолог-ի և энцефалотерапевт-ի փոխարեն՝ энцефалопатолог, կամ՝ венпатолог-ի և венотерапевт-ի փոխարեն՝ флеболог նն): Դա հանգեցնում է այդ բառերի բազմիմաստության և կիրառական երկիմաստության: Միայն невролог, невропатолог, *невротерапевт եղյակն է համեմատաբար հստակ տարբերակմամբ կիրառվում: Մնացած դեպքերում հազվադեպ կիրառելի են հատկապես վերջին սյունակի բառերը, որոնք նշանակում են «տվյալ հիվանդության բժիշկ»:*

Օտար (մերթ լատիներեն, մերթ հունարեն) բաղադրիչների ոչ թափանցիկության պատճառով հաճախակի են եզրույթների տարրնթերցումները՝ երբեմն իրար հակասող մեկնաբանություններով: Օրինակ՝ пульмонолог-ը և դրա հոմանիշ пневмонолог-ը, որ հավասարապես նշանակում են «թոքաբան», երբեմն ներկայացվում են որպես «ընդհանրապես շնչառական ուղիների մասնագետ»: Մինչդեռ հայերենում բառերի թափան-

ցիկլության շնորհիվ ամեն ինչ շատ ավելի հստակ է ու միանշանակ, ուստի բացառվում են կամայական մեկնաբանությունները:

Աղյուսակ 3. Բժշկագիտական եզրույթների հարացույցի նմուշ (անգլերեն)

liver	hepatitis, hepatite	hepatosis, hepatopathy	hepatologist	hepatopathologist	Hepatotherapist
kidney	nephritis	nephrosis, nephropathy	nephrologist	nephropathologist	Nephrotherapist
uterus, matrix, womb	metritis	metropathy, metropathia	-	metropathologist	Metrotherapist
blood	-	hematopathy, hematosi	hematologist, haematologist	hematopathologist	Hemotherapist
brain	encephalitis	Encephalosis, encephalopathy	encephalologist, neurologist	encephalopathologist	Encephalotherapist
nerve	neuritis	neurosis, neuropathy	neurologist, neuropathist	neuropathologist	neuro therapist, neurotherapist
vein	phlebitis	venopathy, varicose vein	phlebologist, venologist	phlebopathologist, venopathologist	venotherapist, phlebotherapist
heart	carditis	cardiopathy, cardiosis	Cardiologist	cardiopathologist	Cardiotherapist
lung	pneumonitis, pneumonia	pulmopathy, pneumopathy	pulmonologist	pulmopathologist	pulmotherapist, pulmo-therapist, pulmo therapist
joint	arthritis, rheumatism	arthrosis, arthropathy	Arthrologist	arthropathologist, rheumatologist	Arthrotherapist
skin	dermatitis	dermatosis, dermatopathy	dermatologist	dermatopathologist	dermatotherapist, dermal therapist
muscle	myositis, myitis, sarcitis	myopathy	myologist	myopathologist	Myotherapist

Անգլերենի պարագայում պատկերը գրեթե նույնն է, ինչ ռուսերենում (տե՛ս Աղյուսակ 3): Պատճառն էլ նույնն է՝ համատարած փոխառությունների չարաշահումը:

Թվում է՝ իրավիճակը պիտի փոքր-ինչ բարվոք լինի ֆրանսերենում, իտալերենում, իսպաներենում, ռումիներենում ևն, որոնց համար լատիներենը նույնն է, ինչ մեզ համար գրաբարը: Սակայն հենց լատիներենում շատ բան վերցված է հունարենից: Այսպես՝ *pulmō* «թոք» արմատը լատիներեն է, սակայն դրա հոմանիշ *pneumo-* հիմքը հունարենն է՝ *πνεύμων*-ից է: «Լյարդ» նշանակող *hepat-* հիմքը հունարենից է, որ անծանոթ է ռոմանական լեզուներին (ֆր. *foie*, իտ. *fegato*, իսպ. *higado*, ռումին. *ficat*): «Երիկամ» նշանակող *neph-* հիմքը հունարենից է, որ նույնպես անծանոթ է ռոմանական լեզուներին (ֆր. *rein*, իտ. *rene*, իսպ. *riñón*, ռումին. *rinichi*): Օրինակները կարելի է շարունակել: Մի բան պարզ է, որ ամենաշահեկան վիճակում հայերենն է: Իսկ մեր խնդիրն այն է, որ կարողանանք օգտվել այդ առավելությունից, այլ ոչ թե օտարներին ընդօրինակելով՝ խրվենք խառնալեզվության ճահիճի մեջ:

Հայերենը բոլոր բնագավառներում ունի այս առավելության հնարավորությունը, եթե այդ բնագավառների մասնագետները զբաղվել են այս հնարավորության իրացմամբ, այլ ոչ թե գնացել ամենահեշտ, բայց արատավոր ճանապարհով՝ օտար բառերը հայացնելու փոխարեն պարզապես տառադարձելով: Դա հեշտ է տվյալ պահին միայն, սա-

կայն անհամար դժվարությունների տեղիք է տալիս հետագայում՝ հայերեն տառերով գրված այդ օտար բառերը հայերեն խոսքի մեջ կիրառելիս:

Շարունակելով փոխառությունների և դրանց հայերեն համարժեքների համեմատությունը՝ նկատենք, որ փոխառությունները առաջին հայացքից նախընտրելի են թվում նրանց, ովքեր դրանց արդեն ծանոթ են այլ լեզուներից:

Իրավիճակը շրջադարձորեն փոխվում է, երբ խնդրին նայում ենք **մատաղ սերունդների** դիտանկյունից: Առաջին անգամ տվյալ հասկացությանը հայերեն գրականության միջոցով ծանոթացողի համար անհամեմատ **նախընտրելի է հայերեն բառը**, քան փոխառությունը ինչ-որ անծանոթ կամ կիսածանոթ լեզվից: Նախընտրելի է, քանի որ հայերեն բառը փոխառության համեմատ ապահովում է, ինչպես նշեցինք, **ինքնըստինքյան հասկանալիություն, դյուրին յուրացում**, խնայողություն, ինչպես նաև լեզվական համակարգին հարմարվածություն, ազգային միասնություն: Քննարկենք այս կետերը առանձին-առանձին:

1. **Ինքնըստինքյան հասկանալիություն:** Նորակազմ բառերը իրենց արդեն ծանոթ բաղադրիչների շնորհիվ **թափանցիկ** են, այսինքն՝ ի սկզբանե ունեն **հասկանալիության որոշակի ներուժ**, ինչից զուրկ են փոխառությունները:

Դա պատկերացնելու համար համեմատենք հետևյալ բառերը.

վիտամին – կենսանյութ,

էմպատիա – հուզակցություն,

կոնցենտրատ – խտանյութ,

անեմիա – սակավարյունություն,

տրանսպլանտացիա – փոխպատվաստում,

միոկարդ – սրտամկան,

ադենոմա – գեղձուռուցք են:

Փոխառություններն ինքնին և ի սկզբանե ոչինչ չեն հուշում և կարող են հասկանալի դառնալ միայն համարժեք հայերեն բառերի կամ դրանց բառակապակցական բացատրությունների օգնությամբ: Այսպես՝ **գինգիվիտ**-ը պետք է հասկանալ ու հիշել որպես «լնդերի բորբոքում՝ **լնդաբորբ**», **ֆունգիցիդ**-ը՝ «սունկ սպանող նյութ՝ **սնկասպան**», **դիետոլոգ**-ը՝ «ճիշտ սնվելու մասնագետ՝ **սննդաբան**» և այլն: Հետևաբար այսպիսի փոխառությունները հայերենում միանգամայն ավելորդ են՝ անհարկի:

Օտարամուտ բառերը ոչ թափանցիկ լինելու պատճառով հայերեն խոսքում և հայախոսի գիտակցության մեջ, ըստ էության, դժվար վերծանվող ծածկագրեր են, մութ բծեր, որ զգալիորեն քողարկում կամ աղավաղում են տեղեկության իմաստը: Մինչդեռ հայերեն բառերը իմաստ են ճառագում և լուսաբանում խոսքի բովանդակությունը՝ դրանով նպաստելով անհատի և հանրության գիտակցման խորությանը, վերլուծական կարողություններին, մտածական ստեղծարարությանը: Այսպես՝ խորհրդային տարիներին մեր լեզվում գործածվող **գերբ** և **հիսն** փոխառյալ բառերը ինչ-որ անորոշ հասկացություններ էին արտահայտում՝ «պետական խորհրդանիշ-պատկեր» և «պետական արարողակարգային հանդիսավոր երգ»: Երբ հետխորհրդային տարիներին դրանք փոխարինվեցին **գինանշան** և **օրհներգ** հայերեն բառերով, նոր միայն հասկանալի դարձավ

դրանց էությունը: Հասկացանք, որ զինանշանը պետության կամ համայնքի նախ և առաջ ռազմական ուժը խորհրդանշող պատկեր է՝ արծվի, առյուծի, վագրի, ցուլի, լեռան, արևի, հրանոթի, վահանի տեսքով են, իսկ օրհներգը հենց բառացիորեն օրհնության երգ է տվյալ պետության, համայնքի, հաստատության կամ այլ երևույթի վերաբերյալ: Սա նշանակում է, որ հայերեն բառերը հայախոսի համար ընդհանուր առմամբ անհամեմատ ավելի իմաստալից են, քան օտարածին բառերը:

Ի դեպ, ճապոնական գիտատեխնիկական հրաշքը բացատրվում է նաև ճապոնե-րենի մաքրությամբ ու ինքնաբավությամբ: Նմանատիպ բացատրություն ունի նաև ֆին-նական կրթական համակարգի բարձրակարգությունը:

2. **Դյուրին յուրացում:** Բնականաբար բառը որքան թափանցիկ է, այնքան լավ է տպավորվում և արագ յուրացվում: Մինչդեռ դրանց օտար համարժեքները, ինքնըստին-քյան հասկանալիության հատկությունից միանգամայն զուրկ լինելով, յուրացվում են ոչ թե **տրամաբանորեն**, այլ զուտ **մեխանիկորեն** և հավելյալ ջանքերի հաշվին: Օրինակ՝

խթանիչ – դոպինգ,
վնասվածք – տրավմա,
կաթոցիկ – պիպետկա,
ատամոսկր – դենտին,
անզգայացում – անեսթեզիա,
ախտորոշում – դիագնոզ,
հանգստաբեր – տրանկվիլիզատոր ևն:

3. **Խնայողություն:** Մասնագիտական գրականության մեջ ընդունված է այն դրույ-թը, որ փոխառության փոխարեն նորակազմությունների կիրառումը խնայողության մի-ջոց է: Այդ կերպ լեզուն և մեր հիշողությունը ազատագրվում են տասնյակ հազարավոր օտար բառերից, որոնք ունեն արմատների արժեք և **առանձին-առանձին** հիշվելու կարիք: Մինչդեռ նորակազմությունները, ինքնաբերաբար բաղադրվելով հայտնի **կադասպա**-ներով, հայտնի **արմատներից** ու **ածանցներից**, ինքնըստինքյան հասկանալիության շնորհիվ հիշողությունը ծանրաբեռնում են աննշան չափով: Հետևաբար օտար բառերը միանգամայն **ավելորդ բեռ** են լեզվի և հիշողության համար:

4. **Լեզվական համակարգին հարմարվածություն:** Այս չափանիշը կարելի է դի-տարկել որպես **քերականական** հարմարվածություն, **բառակազմական** սերողունակու-թյուն, **հնչույթային** համապատասխանություն, **արտասանական** հարազատություն: Մրանցից առավել կարևորը բառակազմական սերողունակությունն է:

Համեմատենք **էմոցիա** և **հույզ** բառերը: **Հույզ**-ը ոչ միայն ավելի կարճ է, այլև ար-տադրողական է՝ սերողունակ: Նրանից ինքնաբերաբար կազմվում են բազմաթիվ բա-ղադրյալ բառեր (մոտ 50՝ ըստ բառարանների):

Մինչդեռ **էմոցիա**-ից գրեթե ոչ մի բառ չի կազմվում, հետևաբար հարկ է լինում փո-խառել դրա օտարալեզու ածանցյալներ՝ **էմոցիոն**, **էմոցիոնալ**, **էմոտիվ**, որպեսզի դրան-ցից մի կերպ կազմվեն մի քանի նոր բառեր՝ **էմոցիոնալացում**, **էմոցիոնալություն**, **էմո-ցիոնալորեն**:

Իսկ հայերեն կազմություններից շատերը և հատկապես բայերը անփոխարինելի են: Ուստի օտար բառը նախընտրողը ստիպված է լինում իրար կողքի գործածել, օրինակ, *էմոցիա*-ն և *հուզվել*-ը: Բայց այդ պատճառով մթագնում է դրանց իմաստային կապը, և քողարկվում է ծագումնաբանական առնչությունը՝ *էմոցիա – հուզվել* (հմմտ. *հույզ – հուզվել*):

Մերոդունակ բառերից արդեն պատրաստի կաղապարներով ինքնըստինքյան ստացվում են **բառակազմական հարացույցներ** (համակարգեր), կամ այդ բառերը ներառվում են համակարգերի մեջ և լեզվակրի միտքն ու **հիշողությունն ազատում** մեծաքանակ ածանցյալներ կազմելու, իմաստով հարաբերակից բառեր գտնելու ջանքերից: Այս հատկությունը, որպես կանոն, բնորոշ չէ փոխառություններին, որոնք **ամլացնում** են բառակազմական կաղապարները, **հաշմում** ու ավերում բառակազմական համակարգերը, **աղձատում** ու խճողում հարացույցները:

Հայերենի այս **ինքնաբավությունից** շահում է լեզուն ինքը՝ ձեռք բերելով բառակազմական համակարգի **ճկունություն**, իմաստային դաշտերի **համակարգվածություն**, այլ լեզուներից **անկախություն**:

5. Ազգային միասնություն: Հայերը ցրված են աշխարհով մեկ: Ամեն երկրում հայերենը կրում է տեղի պետական լեզվի ազդեցությունը (թուրքերենի, արաբերենի, պարսկերենի, հունարենի, ֆրանսերենի, իսպաներենի, ռուսերենի կամ անգլերենի), նրանից փոխառություններ կատարում:

Այդ պատճառով ռուսահայի հայերենը դժվարհասկանալի է սիրիահայի համար, ֆրանսահայինը՝ թուրքահայի համար և այլն: Հետևաբար պետք է խուսափել փոխառություններից և զբաղվել **համազգային համաձայնեցված բառակերտմամբ**, որպեսզի հայերենը առավել չմասնատվի ու չճյուղավորվի, միասնական լինի ազգի համար:

Լեզվի սեփական միջոցների վրա հիմնված նորակազմությունները դրսևորում են լեզվի ներքին պահանջի, իրացումներն են այդ լեզվի՝

- **ինքնամաքման,**
- **համակարգայնացման,**
- **բանականացման,**
- **միասնականացման,**
- **խնայողության միտումների** [2: 6: 7: 14: 15: 9]:

Մինչդեռ փոխառությունները հետևանք են՝

- արտաքին **ազդեցությունների ու ճնշումների**, ինչպես նաև՝
- մասնագետների՝
- **նախապաշարվածության,**
- **անկարողության,**
- **ծուլության,**
- **վերասերված լեզվազգացողության ու ճաշակի:**

Փոխառություններին համարժեք հայերեն միջոցներ գտնելու ուղիներն են.

- **նոր բառի ստեղծում,**
- **օտար բառի պատճենում,**

- եղած բառին նոր իմաստի հավելում,
- հնացած բառի գործառական թարմացում,
- մոռացված բառի վերակենդանացում,
- բառակապակցության վերածում հապավման և այլն:

Հայերեն նոր բառ փնտրողը ի վերջո կգտնի դա: Կարևորը հետևողականությունն է: Ուրեմն պահպանենք ու զարգացնենք մեր լեզուն, որ շատ ավելի լավն է, քան մենք կարծում ենք:

Օտարներն ավելի ճիշտ են գնահատել մեր լեզուն: Ֆրանսիացի հայագետ **Ֆրեդերիկ Ֆեյդին** դեռ անցյալ դարում հայերենը բնութագրել է որպես «մի զարմանալի յուրահատուկ **շնորհ** ունեցող լեզու, որ ի վիճակի է **ազատորեն** և **ստույգ** արտահայտելու միաժամանակ **գիտական ճշտորոշ միտքը**, **փիլիսոփայական գաղափարները** և **բանաստեղծական նրբին, բազմերանգ կիսաստվերները**»:

«... Իմ գիտցած լեզուների մեջ **հայերենը բացառիկ է...** նախ՝ որպես զարմանալի **տրամաբանական** լեզու, ապա նաև՝ իր **ճկունությամբ**, նոր բառեր կազմելու դյուրությամբ» [13]: Իսկ Ֆեյդին այդպես ասելու իրավունք ուներ, քանի որ տիրապետել է եվրոպական ու ասիական մի շարք լեզուների:

Անցյալ դարի 70-ական թթ. Ֆեյդին ամերիկացի հայագետ Սոլտեքսի հետ միասին գրել է. «Մենք վստահ ենք, որ **բառերի ճշգրիտ իմաստը տվող** մի լեզու եթե կա, ապա դա հայերենն է...» [13]:

ԵԶՐԱՀԱՆԳՈՒՄ. Որքան էլ երբեմն անխուսափելի թվան փոխառությունները, պետք է հիշել, որ փոխառությունը (**«պարտքով վերցված բառը»**) **ժամանակավոր** երևույթ է, մինչև սեփական համարժեքի հայտնվելը և տարածվելը:

Հետևաբար **միշտ պետք է հնարավորինս խուսափել փոխառություններից՝** ձգտելով լեզվի ներքին պաշարների հիման վրա գտնելու համարժեք միջոցներ:

Գրական հայերենն իր վերոհիշյալ որակները ձեռք է բերել հազարամյակներ շարունակ ազատ ու **անկախ զարգացման, մաքրության** ու **ինքնաբավության** շնորհիվ: Եվ որպեսզի հայերենը չկորցնի իր այս առավելությունը, պետք է շարունակել նրա զարգացման ավանդույթները՝ նպաստելով նրա **ինքնամաքմանը** և **կատարելագործմանը**: Ուրեմն բժշկության, ինչպես և ցանկացած այլ բնագավառի լեզու, անհրաժեշտ է առավելազույնս հայերենացնել: Դրանից կշահի թե՛ մեր մայրենին, թե՛ բժշկագիտության ոլորտը, թե՛ բժշկական կրթության համակարգը, թե՛ հայախոս հանրությունը:

Գ ր ա կ ա ն ու թ յ ու ն

1. **Աբեղյան Մ., Հովհաննիսյան Լ., Տեր-Պողոսյան Ա.** *Լատին – ռուս – հայերեն բժշկական բառարան*: Երևան: ՀՍՍՌ ԳԱ հրատ.: 1951: 471 էջ:
2. **Աղայան Է.** *Տերմինազիտություն*: Երևան: «Լույս»: 1978: 52 էջ:
3. **Ավետիսյան Ա.** *Լատիներեն–անգլերեն–ռուսերեն–հայերեն բժշկական բառարան*: Երևան: Հեղինակալի հրատ.: 2007: 558 էջ:
4. **Արծրունի Վ.** *Ռուսերեն–լատիներեն–հայերեն բժշկագիտական տերմինների բառարան*: Երևան: Հայպետհրատ: 1956: 359 էջ:

5. **Գաբրիելյան Է., Սեդրակյան Ա.** *Դեղաբանական և դեղագիտական տերմինների ռուսերեն-հայերեն-անգլերեն բացատրական բառարան*: Երևան: «Գիտություն»: 2010: 114 էջ:
6. **Իշխանյան Ռ.** *Ակնարկներ հայերենի տերմինաշինության*: Երևան: «Լույս»: 1981: 180 էջ:
7. **Իշխանյան Ռ.** *Հայերենի տերմինաշինության հարցեր* // Լրաբեր հասարակական գիտությունների: Հ. 7: Երևան: 1969: 87-103 էջեր:
8. **Չաքարյան Հ.** *Հայոց լեզվաշինության անցյալը, ներկան և ապագայի տեսլականը* // «Հայերենագիտական առցանց գիտաժողով», ՀԳԱ ԼԻ, 2021 / <http://language.sci.am/sites/default/files/hovh.zakaryan.pdf> (ղիտվել է 09.10.2023):
9. **Չաքարյան Հ.** *Օտարաբանությունների արտամիջան միտումը հայերենում* // Բանբեր Երևանի համալսարանի. հասարակական գիտությունների: Հ. 1: Երևան: 2002: 133-140 էջեր:
10. *Հանրամատչելի բժշկական հանրագիտարան* (խմբ. Հ. Այվազյան): Երևան: Հայկական Հանրագիտարանի հրատ.: 2001: 780 էջ:
11. **Ղազարյան Ռ.** *Բուսանունների բառարան. հայերեն-լատիներեն-ռուսերեն-անգլերեն-ֆրանսերեն-գերմաներեն*: Երևան: ԵՀ հրատ.: 2002: 192 էջ:
12. **Մուրադյան Ա.** *Հունարան դպրոցի կերտած նախաձեռնությունները* // ՀՍՍՌ ԳԱ տեղեկագիր հասարակական գիտությունների: Հ. 11: 1964: 75-86 էջեր:
13. **Որբերեան Ն.** <https://www.ararat-center.org/print.php?art=130&do=print>
14. **Ջահուկյան Գ.** *Հայոց լեզվի տերմինաբանության զարգացման հարցերի քննարկումը* // Լրաբեր հասարակական գիտությունների: Հ. 9, Երևան: 1971: 93-98 էջեր:
15. *Տերմինաբանական և ուղղագրական տեղեկատու* (կազմ. և խմբ. Հ. Բարսեղյան): Երևան: ԵՀ հրատ.: 1988: 416 էջ:

References

1. **Abeghyan M., Hovhannisyann L., Ter-Poghosyan A.** Latin-Russian-Armenian Medical Dictionary [*Latin-rus-hayeren bzhshkagitakan bararan*]. Yerevan. ASSR AS Press. 1951. 471 p.
2. **Aghayan E.** Terminology [*Terminagituthyun*]. Yerevan. «Luys». 1978. 52 p. (In Armenian)
3. **Avetisyan A.** Latin-English-Russian-Armenian Medical Dictionary [*Latineren-angleren-ruseren-hayeren bzhshkakan bararan*]. Yerevan. Author's edition. 2007. 558 p.
4. **Artsruni V.** Russian-Latin-Armenian dictionary of medical terms [*Ruseren-latineren- hayeren bzhshkagitakan terminneri bararan*]. Yerevan. ASSR State Press. 1956. 359 p.
5. **Gabrielyan E., Sedrakyan A.** Russian-Armenian-English explanatory dictionary of pharmacological and pharmaceutical terms [*Deghabanakan yev degagitakan terminneri ruseren-hayeren-angleren batsatrakan bararan*]. Yerevan. «Gituthyun». 2010. 114 p.
6. **Ishkhanyan R.** Essays on Terminology of Armenian [*Aknarkner hayereni terminashinuthyan*]. Yerevan. «Luys». 1981. 180 p. (In Armenian)
7. **Ishkhanyan R.** Issues of Terminology of Armenian [*Hayereni terminashinuthyan harcer*] // News of social sciences. Yerevan. NAS RA Press. 1969. №. 7. 87-103 pp.. (In Armenian).
8. **Zakaryan H.** The Past, Present of the Armenian Language Planning and Its Vision of Future [*Hayoc lezvashinuthyan ancyal@, nerkan yev apagayi teslanan@*] // Armenological Online Conference, NAS RA LI. 2021 / <http://language.sci.am/sites/default/files/hovh.zakaryan.pdf> (In Armenian)
9. **Zakaryan H.** The Tendency of Ousting of Barbarisms in Armenian [*Otarabanuthyunneri artamghman mitum@ hayerenum*]. – Herald of Yerevan University: Social Sciences. Yerevan. YU Press. 2002. №. 1. 133-140 pp.. (In Armenian)
10. Popular medical encyclopedia [*Hanramatcheli bzhshkakan hanragitaran*]. ed. H. Ayvazyan. Yerevan. Armenian Encyclopedia Press. 2001. 780 p.
11. **Ghazaryan R.**, Dictionary of plant names: Armenian-Latin-Russian-English-French-German [*Busanunneri bararan: hayeren-latineren-ruseren-angleren-franseren-germaneren*]. Yerevan. YU Press. 2002. 192 p.

12. **Muradyan A.** Prefixes Created by the Hellenistic School [*Hunaban dproci kertats nakhatsancner@*] // ASSR AS Bulletin of Social Sciences. Yerevan. NAS RA Press. 1964. №. 11. 75-86 pp.. (In Armenian)
13. **Vorberean N.** <https://www.ararat-center.org/print.php?art=130&do=print> (In Armenian)
14. **Jahukyan G.** The Discussion of the Development Issues of Armenian Language Terminology [*Hayoc lezvi terminabanuthyan zargacman harceri qnnarkum@*] // News of social sciences. Yerevan. NAS RA Press. 1971. №. 9. 93-98 pp.. (In Armenian)
15. Terminological and Spelling Guide [*Terminabanakan yev ughghagrakan taghekatu*] (compiler and editor *H. Barseghyan*). Yerevan. YU Press. 1988. 416 p. (In Armenian)

Ընդունվել է / Принята / Received on: **20. 02. 2024**

Գրախոսվել է / Рецензирована / Reviewed on: **25. 03. 2024**

Հանձնվել է տպ. / Сдана в пч. / Accepted for Pub: **15. 06. 2024**

Տեղեկություններ հեղինակների մասին

Հերիտա Վահրամի ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ՝ բան. գիտ. թեկնածու, դոցենտ, Հայաստանի պետական բժշկական համալսարանի հայոց լեզվի և բժշկական տերմինաբանության ամբիոնի վարիչ, Երևան, ՀՀ, էլ. հասցե՝ henvs@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0007-2064-7724>

Henrietta Vahram SUKIASYAN: PhD in Philology, Associate Professor, Head of the Department of Armenian Language and Medical Terminology of State Medical University of Armenia, Yerevan, RA, e-mail henvs@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0007-2064-7724>

Генриета Ваграмовна СУКИАСЯН: канд. филол. наук, доцент, заведующий кафедрой армянского языка и медицинской терминологии, Государственного медицинского университета Армении, Ереван, РА, эл. адрес: henvs@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0007-2064-7724>

Հովհաննես Լևոնի ԶԱԶԱՐՅԱՆ՝ բան. գիտ. թեկնածու, դոցենտ, «Տաթև» գիտակրթական համալիրի լեզվաբանության բաժանմունքի ղեկավար, Երևան, ՀՀ, էլ. հասցե՝ hovzakaryan@yahoo.com, orcid.org/0009-0000-8168-7622

Hovhannes Levon ZAKARYAN: PhD in Philology, Associate Professor, the Head of Linguistic Department of "Tatev" Center of Research and Education, Yerevan, RA, e-mail: hovzakaryan@yahoo.com, <https://orcid.org/0009-0000-8168-7622>

Оганес Левонович ЗАКАРЯН: кандидат филол. наук, доцент, руководитель лингвистического отдела Научно-образовательного комплекса "Татев", Ереван, РА, эл. адрес: hovzakaryan@yahoo.com, orcid.org/0009-0000-8168-7622